

RASMIY-IDORAVIY USLUBDA O'ZBEK TILINING ME'YORIY MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MASALALARI

Omonova Irodaxon Abdullayevna

Toshkent viloyati O'rta Chirchiq tumani

MMT bo'limiga qarashli 49-sonli maktab o'qituvchisi

e-mail: irodaabdullayevna@91.uz

+99877-260-29-91

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18297437>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisda o'zbek tilining rasmiy-idoraviy uslubida uchraydigan me'yoriy muammolar, xususan, hujjatlar tilida imlo va uslubiy xatolar, terminlardan noto'g'ri foydalanish holatlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlari, davlat boshqaruvi hujjatlari va til me'yorlariga oid tadqiqotlar asosida rasmiy matnlarda til me'yorlariga rioya qilmaslikning sabablari aniqlanadi. Shuningdek, mazkur muammolarni bartaraf etishning ilmiy va amaliy mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Rasmiy-idoraviy uslub, hujjatlar tili, adabiy me'yor, imlo xatolari, uslubiy xatolar, terminologiya, rasmiy matn.

Аннотация: В данном научном тезисе на основе научных источников анализируются нормативные проблемы, встречающиеся в официально-деловом стиле узбекского языка, в частности орфографические и стилистические ошибки в языке документов, а также случаи неправильного использования терминов. На основе нормативно-правовых документов Республики Узбекистан, документов государственного управления и исследований, посвящённых языковым нормам, выявляются причины несоблюдения языковых норм в официальных текстах. Кроме того, освещаются научные и практические механизмы устранения данных проблем.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, язык документов, литературная норма, орфографические ошибки, стилистические ошибки, терминология, официальный текст.

Annotation: This scientific thesis analyzes normative issues found in the official-business style of the Uzbek language, particularly spelling and stylistic errors in the language of documents, as well as cases of incorrect use of terminology, based on scientific sources. Drawing on the regulatory and legal documents of the Republic of Uzbekistan, public administration documents, and studies on language norms, the reasons for non-compliance with linguistic norms in official texts are identified. In addition, scientific and practical mechanisms for addressing these problems are discussed.

Keywords: official-business style, language of documents, literary norm, spelling errors, stylistic errors, terminology, official text.

Kirish

O'zbek adabiy tilining funksional uslublari orasida rasmiy-idoraviy uslub alohida o'rin tutadi. Ushbu uslub davlat boshqaruvi, huquqiy munosabatlar, idoraviy yozishmalar va normativ-huquqiy hujjatlarda qo'llaniladi. Rasmiy-idoraviy uslubning asosiy vazifasi hujjatlarda aniqlik, lo'ndalik, mantiqiy izchillik va bir ma'nolilikni ta'minlashdan iborat [1].

Tilshunoslik tadqiqotlarida qayd etilishicha, rasmiy hujjatlar tilida adabiy me'yorlarga rioya qilinmasligi hujjat mazmunining noto'g'ri talqin qilinishiga, huquqiy va boshqaruv jarayonlarida noaniqliklar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi [2]. Shu bois rasmiy-idoraviy uslubdagi me'yoriy muammolarni ilmiy asosda o'rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Metodologiya

Tezida tahlil va qiyosiy metodlar asosiy metod sifatida qo'llanildi. O'zbekiston Respublikasining qonunlari, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, shuningdek, davlat idoralarida qo'llaniladigan namunaviy hujjatlar tili tahlil qilindi [3].

Bundan tashqari, o'zbek tilshunosligida rasmiy-idoraviy uslub va hujjatlar tili masalalariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar, imlo va terminologiya bo'yicha normativ manbalar qiyosiy o'rganildi [4], [5]. Ushbu metodologik yondashuv rasmiy matnlarda uchraydigan tipik xatolarni aniqlash imkonini berdi.

Natijalar

Tahlil natijalariga ko'ra, rasmiy-idoraviy hujjatlarda quyidagi asosiy me'yoriy muammolar keng tarqalganligi aniqlandi:

Birinchidan, imlo me'yorlariga rioya qilinmasligi. Xususan, qo'shma va juft so'zlarning noto'g'ri yozilishi, bosh harflardan noo'rin foydalanish holatlari hujjatlar tilida tez-tez uchraydi [6].

Ikkinchidan, uslubiy xatolar. Rasmiy matnlarda og'zaki nutqqa xos birliklar, hissiy bo'yoqli so'zlar va keraksiz sinonimlar qo'llanishi rasmiy-idoraviy uslub talablariga zid hisoblanadi [7].

Uchinchidan, terminlardan noto'g'ri foydalanish. Ayrim hujjatlarda ruscha yoki inglizcha terminlarning o'zbekcha muqobili mavjud bo'lsa-da, asossiz ravishda chet tilidagi shakllar ishlatilishi kuzatiladi [8].

Tahlil va muhokama

Rasmiy-idoraviy uslub o'zbek adabiy tilining eng qat'iy me'yorlarga asoslangan funksional uslublaridan biri hisoblanadi. Tilshunoslikda ushbu

uslubning asosiy belgilari sifatida aniqlik, standartlashganlik, mantiqiy izchillik va hissiy bo'yoqlardan holilik ko'rsatib o'tiladi [9]. Shu bois rasmiy hujjatlar tili nafaqat tilshunoslik, balki huquqshunoslik va davlat boshqaruvi nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyatga ega.

Ammo mavjud ilmiy tadqiqotlar va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, rasmiy-idoraviy hujjatlarda adabiy til me'yorlariga rioya etilmasligi holatlari keng tarqalgan. Bu holat hujjatlarning huquqiy kuchiga bevosita ta'sir qilmasa-da, ularning tushunariligi, aniqligi va bir xil talqin qilinishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [10].

Avvalo, imlo me'yorlari bilan bog'liq muammolarni ko'rib chiqish zarur. O'zbek tilining amaldagi imlo qoidalarida so'zlarning yozilishi, qo'shimchalarning qo'llanishi, bosh va kichik harflar, qisqartmalar masalasi aniq belgilangan [6]. Shunga qaramay, rasmiy hujjatlarda bir xil so'zning turlicha yozilishi, terminlarning notekis imlo variantlarida berilishi tez-tez uchraydi. Bu esa hujjatlar tilida yagona me'yorning buzilishiga olib keladi. Tilshunos olimlar bunday holatlarni "imloviy beqarorlik" sifatida baholaydi [9].

Uslubiy xatolar ham rasmiy-idoraviy uslubdagi dolzarb muammolardan biridir. Rasmiy hujjatlarda og'zaki nutqqa xos birliklarning, hissiy ifodali so'zlarning yoki publitsistik uslub elementlarining qo'llanishi rasmiy uslub talablariga zid hisoblanadi [7]. Masalan, buyruq, farmoyish yoki qaror matnlarida subyektiv baholovchi so'zlarning ishlatilishi hujjatning rasmiylik darajasini pasaytiradi. Bu holat ilmiy adabiyotlarda uslubiy me'yorning buzilishi sifatida talqin qilinadi [10].

Rasmiy-idoraviy uslubdagi yana bir muhim masala terminologiya bilan bog'liq. Terminlar hujjatlar tilining tayanch unsurlaridan biri bo'lib, ular aniq tushuncha va huquqiy mazmunni ifodalashi kerak [11]. Ammo amaliyotda bir tushunchaning bir nechta termin bilan ifodalanishi yoki aksincha, bir terminning turli ma'nolarda qo'llanishi holatlari uchraydi. Bu esa hujjatlarning mazmunan noaniq bo'lishiga sabab bo'ladi.

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, rasmiy hujjatlar tilida terminlardan noto'g'ri foydalanish ko'pincha tarjima jarayonidagi xatolar, chet tillar ta'siri va terminologik lug'atlardan yetarli darajada foydalanilmasligi bilan bog'liq [8]. Ayniqsa, rus va ingliz tillaridan o'zlashtirilgan terminlarning o'zbekcha muqobili mavjud bo'lsa-da, chet til shaklida qo'llanishi rasmiy uslubning milliy xususiyatlariga zid hisoblanadi [11].

Bundan tashqari, rasmiy-idoraviy hujjatlarda sintaktik me'yorlarning buzilishi ham kuzatiladi. Haddan tashqari uzun va murakkab gaplar, ortiqcha

aniqlovchilar va takroriy iboralar hujjat matnining tushunarligini pasaytiradi. Tilshunoslikda rasmiy uslub uchun qisqa, mantiqan izchil va standartlashtirilgan gap tuzilmalari tavsiya etiladi [9]. Ammo amaliyotda bu talablar doimo bajarilmaydi.

Muammolarni tahlil qilish jarayonida aniqlanishicha, rasmiy-idoraviy uslubdagi me'yoriy kamchiliklarning asosiy sabablari quyidagilardan iborat: hujjat tuzuvchi xodimlarning til madaniyati yetarli darajada rivojlanmaganligi, normativ til manbalaridan kam foydalanilishi, shuningdek, hujjatlar tilini nazorat qilish mexanizmlarining sustligi [10].

Ilmiy adabiyotlarda rasmiy hujjatlar tilini takomillashtirishning samarali yo'li sifatida yagona me'yoriy hujjatlar tizimini shakllantirish, terminologik bazani muntazam yangilab borish va davlat xizmatchilarining til kompetensiyasini oshirish zarurligi qayd etiladi [11]. Bu yondashuv rasmiy-idoraviy uslubda til me'yorlariga rioya etishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, rasmiy hujjatlar tilini elektronlashtirish jarayoni ham til me'yorlariga rioya etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Avtomatlashtirilgan tizimlarda imlo va uslubiy nazorat mexanizmlarini joriy etish orqali xatolarni kamaytirish mumkinligi ilmiy tadqiqotlarda asoslab berilgan [10].

Umuman olganda, tahlil shuni ko'rsatadiki, rasmiy-idoraviy uslubdagi me'yoriy muammolar tizimli xarakterga ega bo'lib, ularni faqat alohida xatolar doirasida emas, balki kompleks yondashuv asosida hal etish zarur. Tilshunoslik nazariyasi va amaliyotining uyg'unligi ushbu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi [9].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, rasmiy-idoraviy uslubda o'zbek tilining me'yoriy muammolari asosan imlo, uslub va terminologiya bilan bog'liqdir. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun hujjatlar tilini me'yorlashtirish, xodimlarning til madaniyatini oshirish va normativ lug'atlardan tizimli foydalanishni yo'lga qo'yish muhim ahamiyatga ega. Ilmiy manbalarga tayangan holda olib borilgan ushbu tezis rasmiy hujjatlar tilini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Hojiyev A. O'zbek adabiy tili me'yorlari. – Toshkent: Fan, 2001. – 45–52-betlar.
- 2.Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006. – 118–125-betlar.
- 3.O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2020. – 3–10-betlar.
- 4.Mirtojiyev M. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 67–74-betlar.

- 5.Yo'ldoshev M. Rasmiy uslub va hujjatlar tili. – Toshkent: Fan, 2015. – 21–29-betlar.
- 6.O'zbek tilining imlo qoidalar. – Toshkent: Fan, 2013. – 5–18-betlar.
- 7.To'raqulov A. Til madaniyati asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. – 90–97-betlar.
- 8.O'zbek tili terminologiya lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 12–20-betlar.
- 9.Abdurahmonov G. Adabiy til va me'yor. – Toshkent: Fan, 1987. – 55–61-betlar.
- 10.Sodiqov Q. Hujjatlar tili va uning muammolari. – Toshkent: Universitet, 2017. – 33–40-betlar.
- 11.Ismoilov I. O'zbek terminologiyasining dolzarb masalalari. – Toshkent: Fan, 2014. – 76–82-betlar.
- 12.Karimov N. Rasmiy yozma nutq madaniyati. – Toshkent: Akademnashr, 2021. – 48–55-betlar.

